

Janus Pannonius antik reminiscenciái a *Carmen pro pacanda Italia c. dicskölteményében*¹.

A tanulmány célja Janus Pannoniusnak a ferrarai korszakában, a Frigyes császárhoz írt dicskölteményének vizsgálata, az idézett szöveghelyek pontos beazonosítása, így elsősorban az antik, másodsorban pedig a reneszánsz és a középkori-keresztény átvételek, allúziók elemzése. Mindezek fényében tanulmányozhatunk majd olyan rendkívül árnyalt kultúr-irodalom- és kommentártörténeti vonatkozásokat, amelyek a reneszánsz neolatin költészet és szövegértelmezési hagyomány teljes egészét átszövik, valamint hatással bírnak Janus teljes költői életművére.

Janus Pannonius antik mintáit már sokan vizsgálták, de a szakirodalom ismeretében mégis elmondható, hogy ezek a vizsgálódások főként az epigrammák területére korlátozódtak, és csak néhány irodalomtörténész szentelt figyelmet az egyéb műfajoknak, róluk, és a következtetéseikről következzen most egy rendkívül rövid és nem teljes körű összefoglaló. Huszti József 1931-ben jelentette meg nagy volumenű Janus-monográfiáját², amely kiváló kiindulási alapot jelentett minden további, elmélyültebb, a részletekre fókuszáló kutatómunkához. Az ő megállapítása szerint Janus a költeményeiben felhasznált antik párhuzamait a tanulmányaira vezethetjük vissza, Guarino ugyanis Ferrarában egy viszonylag kötött rend szerint olvastatta az auktorokat, ráadásul Huszti Guarino fia, Battista feljegyzései alapján úgy gondolta, hogy Janus összeállíthatott magának egy mitológiai és történeti példagyűjteményt³, amelyeket előszeretettel forgatott az alkotási folyamat során. A továbbiakban részletesen elemzi, hogy Janus egyes korszakaira mely kortárs és antik szerzők hatottak⁴, így például megállapítja, hogy a csipkelődő és erotikus epigrammáinak mintái Martialis Catullus és a kortárs Beccaddelli voltak (itt hívnám fel a figyelmet arra a köztudott tényre, hogy Janus önmagát „*Simia Martialis*”-nak, tehát Martialis majmának nevezte). A monumentális epigrammáira és az elégiáira Statius, Propertius és Tibullus hatott, a panegyricusokra viszont Claudianus. Huszti úgy vélte, Janus inkább a retorikai fordulatokat alkalmazta a hosszabb epikus műveinél, az epikai szerkesztéshez ugyanis, amelyhez Vergilius és a nagy epikusok szolgálhattak volna például, nem volt elég ügyes! Kiemelten foglalkozott

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² HUSZTI József, *Janus Pannonius*, Pécs, Janus Pannonius Társaság, 1931.

³ *Uo.*, 26.

⁴ *Uo.*, 47.

Janusnak a hónapokról szóló elégiájával, valamint az *Eranemos*-szal, a szelek versenyével és ezekben az ovidiusi hasonlóságot⁵, és a retorikai fordulatok dominanciáját emeli ki.

Jó húsz évvel Huszti monográfiája előtt Pais Dezső újszerű megközelítésben tanulmányozta Janusnak a már említett, *Eranemos* c. hosszabb költeményét⁶. Egyrészt kijelentette, hogy az iskolában szokásos auktorok a tanulmányi rendnek megfelelő arányban jelennek meg Janus költészetében, úgymint Vergilius és az őket utánzó: Ovidius és Statius, ezután következnek Seneca tragédiái, majd Terentius, Iuvenalis, Plautus, Horatius és Persius művei. (Ezt a gondolatot Huszti is átvette, mint ahogyan fentebb már említettem). Ami új Pais Dezső látásmódjában, hogy nem csupán a szó szerinti egyezéseket vizsgálja, ahol egészen egyértelmű az antik minta, hanem az olyan megfeleléseket is, amelyek a tudattalanból fakadnak: azaz képeket, mozzanatok, kifejezéseket, metrikai helyzeteket elemez, amelyek a költő olvasmányai alapján a műveltségének fokmérőjeként jelennek meg és köszönnek vissza költeményeiben.

Marianna D. Birnbaum Janus történelemszemléletével kapcsolatban⁷ Justinust és Valerius Maximust említi, mint lehetséges mintákat, valamint felhívja a figyelmet két fontos tényre: az első, hogy Janus költeményeiben nem jelenik meg Lucretius. Feltételezése szerint azért, mert az epigrammák írása idején a *De rerum natura* még nem volt tananyag Guarino iskolájában; erre az lehet a magarázat, hogy a középkor nem szerette Lucretiust a materializmusa miatt, művének egyetlen fennmaradt kéziratát Poggio Bracciolini találta meg a fuldai kolostorban⁸, 1417-ben. Másrésztől viszont fontosnak tarja, hogy Janus nem csupán antik mintákhoz nyúlt vissza, hanem a kortárs költők művészetéből is merített, erre bizonyítékul szolgál az, hogy legtöbbjüket személyesen is ismerte, nagy részükkel pedig költői levélváltásban állott, elég csak Tito Vespasiano Strozzeria, Enea Silvio Piccolominire, Lodovico Carbonéra és Niccolò Perottira gondolni.

Ian Thomson ellenben pontosan ennek az ellentétét állítja a Guarino panegyricus kapcsán⁹: Janus itt egyáltalán nem nevezi meg kortársait, Thomson szerint többek között azért, mert nem tartotta őket említésre méltónak.

⁵ Huszti utal például Janus egyik ovidiusi elégiájára, amely a hónapokról szól és mintegy miniatűr *Fasti*-ként értelmezhető, vö.: *Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon, Elegia XXXIV.*, kiad. ÁBEL Jenő, Bp, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1880, 130-131.

⁶ PAIS DEZSŐ, *Janus Pannonius Eranemusa és a latin klasszikusok*, EphK, XXXIV(1910), 760-776.

⁷ MARIANNA D. BIRNBAUM, *Janus Pannonius történelemszemlélete = Janus Pannonius és a humanista irodalmi hagyomány*, szerk., JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem, 1998, 37-41.

⁸ http://www.treccani.it/enciclopedia/poggio-bracciolini_%28Dizionario-Biografico%29/

⁹ IAN THOMSON, *Humanist Pietas: The Panegyric of Janus Panonius on Guarinus Veronensis*, Bloomington, Research Institute for Inner Asian Studies, 1988, 34.

Ez az állítás azonban a véleményem szerint nem állja meg a helyét, elég a csipkelődő epigrammákra gondolnunk, ahol nem egy kortársa szenvedte meg Janus gúnyolódó stílusát, mint például Basinio da Parma, viszont akitől Janus bizonyíthatóan vesz át szövegeket, mint ahogy a Mayer Gyula-Török László-féle kritikai kiadás¹⁰ jegyzeteiből, valamint az én további kutatásaimból is kiderül.

A *Memoria Saeculorum Hungariae* c. tanulmánykötetben Horváth János¹¹ írja, hogy a panegyricus-költészet reneszánsz kori elterjedését Aurispának köszönhetjük, de Janus panegyricus-költészetére leginkább a claudianusi minta jellemző, többek között tőle vette át a szokást, hogy a költemények elejére beiktatta a praefatiót. Emellett még azt is hangoztatta, hogy a humanisták az antik auktorokra saját kortársaikként tekintettek, valamint költészetükben őket akarták másolni és túlszárnyalni, az imitatio és aemulatio, tehát az utánpótlás és versengés jegyében.

Szentmártoni Szabó Géza, a René-panegyricus sokáig lappangó részének felfedezője pedig annyit tesz még hozzá¹² az előző megállapításokhoz, hogy Janus panegyricusaira rendkívül nagymértékben hatott Claudianus mellett Lucanus *Pharsaliája*, valamint a humanista dicsőségkultusz.

Most pedig, ezután a korántsem teljes ismertető után szeretnék rátérni érdemben Janusnak arra a panegyricusára, amely az 1784-es Teleki-Kovácsnai kiadásban¹³ a *Carmen pro pacanda Italia ad Imperatorem Caesarem Fridericum III. (Tertium)* (= *III. Frigyes császárhoz Itália megbékítéséért*) címet viseli. A költemény interpretálásához elengedhetetlen a mű történelmi hátterének ismerete.

Azért is említettem meg az előbb a René-panegyricust, mert az Anjou Renéhez és a III. Frigyes császárhoz írt dicsköltemények történelmi háttere lényegében megegyezik, ez pedig Anjou René restaurációs törekvése. Az Aragóniai házból való Nápolyi Johanna, miután előzőleg már örökbe fogadta, majd később kitagadta Aragóniai Alfonzot, 1435-ben végül Anjou Renére hagyta királyságát, és ez volt a kiindulópontja az Anjou és az Aragóniai ház hosszadalmas háborúinak Nápoly és Szicília területeiért. A küzdelem Alfonz győzelmével

¹⁰ Iani PANNONII *Opera quae manserunt omnia*, kiad, előszó, MAYER Gyula, TÖRÖK László, I-II, Bp. Balassi, 2006, 2014.

¹¹ HORVÁTH János, *Janus Pannonius műfajai és mintái = Janus Pannonius: Tanulmányok*, szerk., KARDOS Tibor, V. KOVÁCS Sándor, Bp., Akadémiai, 1975 (*Memoria Saeculorum Hungariae*, 2) 337-389.

¹² SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, *Parthenope veszedelme: Újdonságok a Janus Pannonius-filológia köréből*, Bp., Napkút, 2010 (*Értekezések – etüdök*, 2) 5-31., valamint: *Uő., Janus Pannonius lappangó művei nyomában = Interpretációk interpretációja: Tudós bibliothecariusok, tudós előadók*, szerk., ZSUPÁN Edina, BOKA László, Bp., OSZK-Gondolat, 2015 (*Bibliotheca scientiae et artis*) 9-17.

¹³ Iani PANNONII *Poemata quae uspiam reperiri potuerunt omnia*, Traiecti ad Rhenum, apud Barthol. Wild, M.DCC.LXXXIV. (1784).

végződött, ugyanis 1435-ben, mikor Renének el kellett volna a trónt foglalnia, éppen III. (Jó) Fülöp burgundi herceg fogságában sínylődött. Így René maga helyett feleségét, Izabella lotharingiai hercegnőt küldte harcba a szövetségesek oldalán, aki rettenthetetlenül tartotta a frontot, egészen 1436. novemberéig, amikor is René jelentős váltságdíj ellenében kiszabadulhatott. Később ő maga folytatta az egyre sikertelenebbé váló háborút, amely odáig vezetett, hogy 1442-ben fel kellett adnia Nápolyt, és vissza kellett vonulnia Provence-ba. Fontos tény viszont, hogy René mindvégig, és azután is, hogy hazatért Franciaországba, igen szoros kapcsolatot ápolt számos olaszországi neves humanistával, akik közül az egyik a nagyformátumú politikus, Jacopo Antonio Marcello velencei patrícius, Janus egyik patrónusa volt.

Marcello személy szerint Anjou Renét támogatta a trónkövetelés esetében, viszont kétségtelen tény, hogy mikor 1453-ban René ismételen betört Itáliába, hogy megkísérelje trónját visszaszerezni, Milánóval lépett szövetségre, és így szembekerült a hagyományosan az Aragóniai házat támogató Velencével. Ám a politika – úgy tűnik - nem befolyásolta a személyes kapcsolatokat, így Marcello megtehetette, hogy nyíltan támogatja Renét, még egy nagyszabású irodalmi propagandát is levezényelt az érdekében, még 1453. előtt. Így került kapcsolatba Anjou René Marcellón keresztül Janus Pannoniusszal, és kérte fel, hogy írja meg 1451-ben Frigyes császárhoz a *Pro pacanda Italiát*¹⁴. Tíz hónappal később pedig Marcello megbízására, és hálából, ugyanis anyagilag feltehetően mindkét nagyhatalmú úr támogatta, Janus megkomponálja az Anjou Renét dicsőítő panegyricust is.

Nézzük most meg közelebbről a *Carmen pro pacanda Italiát*! A költemény közvetlen előzménye az, hogy III. Frigyes császár 1452. januárjában Itáliába érkezett, hogy menyegzőt üljön leendő hitvesével, és hogy megkoronázzák. A császár februárban Ferrarába is elutazott, és ott igen fényes fogadtatásban részesült: számos humanista tette tiszteletét a színe előtt: ékes latinsággal felszólalt például maga Guarino is. Feltételezzük, hogy Janus ellenben nem olvasta fel nyilvánosan a Frigyeshez írt panegyricust, hanem később Marcello továbbította azt a császárnak.

Janus nyíltan Anjou Renéről sem ejthetett szót, hiszen köztudott volt, hogy Frigyes az Aragóniaiakat támogatta, sőt, Alfonz volt az, aki nyélbe ütötte Frigyes házasságát rokonával, a portugáliai Eleonórával, aki anyai ágon az Aragóniai házból származott.

¹⁴ *Ua., Iani PANNONII (III.) Carmen pro pacanda Italia, ad Imp. Caes. Fridericum III, 211-231.*

Láthatjuk hát, hogy meglehetősen kínos lett volna leplezetlenül Renét dicsérni Frigyes előtt, Janus viszont rendkívül ügyesen oldotta meg a kellemetlen szituációt úgy, René laudálását a békéért könyörgő, megszemélyesített Itália beszédében bújtatta el.

A 377 hexameterből álló költemény első száz sora Frigyes császár megszólítása és dicsőítése, amely egyáltalán nem mentes a megszokott humansita hízelgéstől. Janus Frigyest a fejedelmek díszének, a menny küldöttének és Itália tartóoszlopának nevezi. Az egész világ őt féli, és várja, mert általa jön el a béke, ő az, aki újra elhozza az Aranykort, és elterjeszti az egy igaz hitet a pogány Szentföldön is. A hatvanadik sortól a dicsőítő hangnem elmarasztalóvá válik: miért hagyja Frigyes, hogy Itália, amely hajdan hatalmas birodalom volt, most beszűküljenek a határai, és az is, ami megmaradt, omladozzon, pusztuljon? Róma és Ilion hőseit kövesse, állítsa vissza a birodalom egykor tág határait, és hozza el a békét.

A századik sortól jelenik meg a megszemélyesített Itália, méltóságteljes, gyászoló matróna képében, a ruhája megszagatva, haja ziláltan lóg, és fejét korona helyett düledező bástyák övezik. Sírva a császár lába elé veti magát, és könyörgésbe fog.

A 170. sorig arról beszél, hogy csak és kizárólag Frigyes hozhat békét, mert Isten küldte őt (és az előtte lévő királyokat is), hogy békében és igazságban kormányozzanak a földön, így mennybéli jutalmuk sem marad el.

A 170-től a 270. sorig Itália matróna kifejti, hogy ha visszatekint az eltelt húsz évszázadra, csak azt látja, hogy Mars szkadatlanul pusztított az egész birodalomban. Felemlegeti a külső ellenség ellen vívott háborúkat: Pyrrhust, Hannibált, a gótokat, de mindennél sokkal jobban fáj neki, hogy a barbárok után a saját ivadékaik harcolnak szüntelen, polgárháború dúl, mintha a test egyes részei harcolnának egymás ellen, csata zajlik földön, vízen és tengeren: Velence, az adriai part, Toscana, Nápoly, a Tyrrhen tenger, Brescia és Bergamo, mind egymást mészárolják, olyan lett Itália, mint a tengeren hánykódó hajó, amelyet szélviharok, örvények, záporok űznek. A Múzsák zenéje helyett a fegyverforgatást választják a fiatalok, a föld csontoktól fehérlik, a városokban már nincsenek polgárok, nincsenek nyájak a mezőn, a házak leomlottak, külső és belső ellenség egyaránt támad.

270-310. sorig: még továbbra is Itália panaszáradatát olvashatjuk, de már egyfajta dühös felhanggal: sokkal inkább óhajtana meghalni külső ellenség kezétől, minthogy önnön fiai szaggassák testét. Ehelyütt Janus rendkívül sok mitológiai elemet bevet, felvonultatja, természetesen még mindig Itália matróna szájába adva az allegorikus háborús figurákat: Bellonát, a Borzalmat, az Ármányt, a Dühöt és az Iszonyt, a kígyóhajú Tisiphonét is felhossa az Alvilágból, majd vándorútjára indítja a Fámát, aki mindenhol rémületet kelt.

A 370. sorig tartó szakaszban Itália ismét Frigyes császár felé fordul, akit nem véletlenül küldött az ég, majd következik egyfajta utópisztikus leírás, illetve Itália vágyának kifejezése a békéről: Frigyes fojtsa el a polgárháborúkat, pihenjenek a harcosok, műveljék a földeket; akik háborús zsákmányon gazdagodtak meg, adják vissza a vagyonukat a szegényeknek, a templomfosztogatók áldozattal engeszteljék ki az isteneket, támadjon fel a jogrend, ismét szólaljanak meg a Múzsák, zárják be Janus templomának ajtaját, és Frigyes a béketeremtésben legyen olyan, mint egykor Numa és Augustus voltak.

A befejező hétsoros részben Itália véget vet a bús zokogásnak, és Frigyes kegyelmébe ajánlja magát.

Az előző, nagyrészt ismert adatokon alapuló felvezetés képezi a keretet és a háttérét Janus Pannonius költői módszeréhez: vizsgáljuk most meg együtt, hogy a költemény milyen mértékben tartalmaz imitációt és aemulációt, másszóval, milyen antik reminiscenciákat és allúziókat fedezhetünk fel a versben.

A konkrét vizsgálathoz engedjenek meg néhány olyan gondolatot, amely szűkebb mederbe terelheti a tanulmányozás módszerét, ugyanis szinte lehetetlen teljességgel feltérképezni az összes antik, keresztény és neolatin forrást, amelyet Janus használhatott: mi csak a fő csapásirányokra koncentrálhatunk. A megfeleléseket hexameterekre bontva néztem meg, de a számok csupán hozzávetőlegesek, mert előfordul, hogy egy bizonyos sor különböző kifejezéseinél Janus egy-egy auktort többször is elővesz, esetleg más-más műveiből merít ihletet.

Az elemzéshez többféle szempontot is figyelembe vettem. Először is el kell különíteni a szó szerinti és a tartalmi egyezéseket, hosszabb kölcsönzött gondolatmeneteket. Fontos megvizsgálni ezen belül a kölcsönzött műfajok, valamint költői motívumok rokonságát. Elemezni kell Janus panegyricusának és az ihletet adó műveknek a keletkezési háttérét, a történelmi alapszituációikat, és ugyanilyen jelentőséget kell tulajdonítani a mitológiai átvételeknek, költői képeknek is.

Néhány érdekességre, egy-két kiemelt részletre és szövegösszehasonlításra, Janus interpretációs technikájára ehelyütt is szeretném felhívni a figyelmet.

Először is, kezdhethetjük egy kis statisztikával, nézzük meg, hogy mely auktorok milyen arányban szerepelnek a Frigyeshez írott panegyricusban. Fontosnak tartom mellékesen megjegyezni, hogy egy dicsköltmény esetén a similit, azaz a hasonlóságokat nem prózai

szerzőknél kerestem elsősorban: főként epikus és lírai költőkre koncentráltam, viszont a témák hasonlósága miatt kisebb arányban kutakodtam retorikai és filozófiai művek között is. A nagy antik klasszikusok közül Vergilius *Aeneis* és *Georgica* című műveiből Janus 67 alkalommal kölcsönöz bizonyos szövegrészleteket. Vergilius kommentátorától, Serviustól körülbelül 30 alkalommal idéz.

Ovidius szerepel nála a *Metamorphosesszel*, az *Amoresszel*, a *Fastival*, az *Ars amatoriával*, a *Tristiával* és *Epistulae ex Ponto*-val összesen 116 alkalommal, ezek közül a legnagyobb arányban Janus a *Metamorphoses*ből és az *Epistulae*-ből kölcsönöz.

Statiustól, a másik nagy Vergilius-utánczótól összesen 35 alkalommal idéz, leginkább a *Thebais*-ből, de találhatunk helyeket a *Silvae* és az *Achilleis* c. költeményekből is.

Megállapításom szerint különösen szerette Janus még a Silius Italicus-allúziókat, a második pun háborúról szóló, *Punica* c. eposzából összesen mintegy 30 szöveghely azonosítható a Frigyes-dicskölteményben.

Megközelítőleg hasonló az arány Lucanus eposzát illetően is: Janusnál összesen 33 megfeleltetést találhatunk a *Pharsaliával*.

Horatiustól, és kommentátorától, Pomponius Porphyriótól (ca. III. század első fele) összesen 9 alkalommal vesz át gondolatokat, míg Claudianustól, aki kifejezetten a dicsköltemény-írásban volt a mintája a szakirodalom szerint, összesen 15-ször, legtöbbször a *De raptu Proserpinae* c. műből, de természetesen a Rufinusra, Honoriusra, valamint Probinus és Olybrius konzulokra írt művekből, valamint a *Carmina minora*, azaz a kisebb költemények gyűjteményéből is ihletet kapott.

Seneca drámái összesen tizenhét alkalommal inspirálták költőnket, különös tekintettel a *Hercules furens* címűre. Tibullus és Propertius elégiaköltők közül Propertius található meg Janusnál nagyobb arányban: tőle összesen 15 alkalommal, míg Tibullustól csak négyszer vesz át igazolhatóan részleteket.

Martialis csak tizenegyszer fordul elő a szöveghelyek között, bár – lévén ez esetben nem epigrammákról beszélünk – ez egyáltalán nem meglepő.

Érdekes tény viszont, és a már előzőekben említett szakirodalmi állásfoglalást cáfolhatja, hogy Janus Lucretius *De rerum naturáját* is felhasználta az alkotási folyamatban, mégpedig összesen 19 esetben. További különlegesség, hogy hat alkalommal fedezhetünk fel hasonlóságokat Janus Frigyes-panegyricusa és Manilius *Astronomicája* között. A bukolikus költők közül, ha Vergiliust itt nem számítjuk, megjelennek a dicskölteményben még Calpurnius Siculus és Nemesianus gondolatai is.

A keresztény-középkori szerzők közül egyértelműen Paulinus Nolanus nyeri Janusnál a pálmát: ő összesen 11 alkalommal jelenik meg a versben, öt követi arányaiban Sedulius *Carmen paschaléval*, de megtalálhatjuk a nyomait Paulus Diaconusnak, Petrus de Ebulónak, és Alcuinnak is. Kifejezetten a műfaji hasonlóság miatt idézi még Janus Guillelmus Apuliensis sorait a *Gesta Roberti Wiscardii* c. hőseposzból, amely nápolyi királyság történetét dolgozza fel a 11-12. században, valamint a *Waltharius* című, a 10. sz. elejéről származó krónikából, amely a Walthernak a burgundiak királyával folytatott küzdelméről számol be. Kortárs neolatin szerzőket ebben a költeményében kevéssé citál Janus, de mindenképpen meg kell említenünk Maffeo Vegiot, aki kiegészítést írt Vergilius Aeneiséhez (*Supplementum*) és Sabinus leveleit (az eredeti Sabinus római költő, Ovidius kortársa és barátja volt, feleleteket írt Ovidius *Hősnők levelei* című költeményeire, de semmilyen munkája nem maradt fenn. Viszont Ovidius első nyomtatott kiadásában szerepeltek Sabinus költeményei, amelyekről később kiderült, hogy ezek Angelus Quirinus Sabinus 15. századi humanista művei). Janus viszonylag gyakran citálja még Tito Vespasiano Strozza *Eroticonját*, amelyen a latin klasszikusok és Petrarca befolyása érződik, valamint merít még Basinio da Parma *Liber Isottaesából* is, amelyet Basinio Sigismondo Malatesta, Rimini ura, és felesége, Isotta számára írt Ovidius *Heroides* c. művének mintájára.

Most pedig nézzünk néhány konkrét példát!

A szó szerinti összehasonlításnak helyütt nem lenne sok értelme, lévén, hogy a latin eredeti a magyar fordításokban nem ugyanúgy jelenik meg, főként, hogy tudjuk, az egyes műfordítók eltérő saját szókinccsel dolgoznak, viszont két latin nyelvű eredeti verzió – Janusé és az utánzott auktoré egyes helyeken: a szavakat, a metrikai helyzetet, a szintaktikai szerkezeteket illetően tökéletesen azonos, más helyeken pedig ekvivalens tartalmi-gondolati elemeket hordoz.

Vegyük először például Vergiliust, és az *Aeneis* egyik leghíresebb részét, amelyben a római küldetéstudat fogalmazódik meg: a VI. énekében Aeneas leszáll az Alvilágba, hogy atyjával, Anchisesszel találkozzék, elmondja neki, hogy az általa alapított birodalom egykor hatalmas lesz, és utódainak uralma elhozza a békét és az Aranykort. Janus ugyanezen gondolatokat adja Itália szájába, aki Frigyes uralkodásával kapcsolatban fejezi ki hasonló kívánalmait.

Vergilius Aeneis, 6, 788-795; 6, 851-853 (Lakatos István fordításában)	Janus, Ad Frid. 357-364
<p>És most jól idenézz, mert római véreid, őket, Tenfajtád látod. Caesart s az iúliusi népet, Mind, kik a menny nagy boltja alá felszállnak a fénybe. Köztük az is, kit olyan sok jós megígért - ime, ámulj Augustus Caesaron: az Isteni sarja e férfi, Másod-aranykor virrad fel Latiumban alatta, Mint Sátornus földjén rég; birodalma kiterjed Indusokon, garamantusokon túl. ... Ám a te mesterséged, római, az, hogy uralkodj, El ne feledd - hogy békés törvényekkel igazgass, És kíméld, aki meghódolt, de leverd, aki lázad!"</p>	<p>ha békét adsz, amelyet hajdan látott a királykori Róma bölc Numa, és később Augustus alatt az egész föld, 360. éppen elég országlást adsz. Gondolj a jövőndő hirre, dicsőségedre, e fényes örök jutalomra. Mert dicsérnek szélteben-hosszában a népek béketeremtőként, az aranykor visszahozóját ünneplik benned, s neved él majd minden időkbén,</p>
Vergilius Aeneis, 6, 796-800	Janus, Ad Frid. 26-31
<p>Évnek, napnak egén is túl, addig, hol a mennybolt Tengelye Atlas tarkóján tündökleni látszik. Istenigék által megjósolt jötte hírére Már most retteg a Caspium és a maeótisi tájék S rémulten kavargó mind hét torkával a Nílus.</p>	<p>Így is lesz: már rég hódol neked Atlas a mennyet tartó, halmaival részket megadón teelötted és meghajtja a Kaukázus meredekfalu szirtjét; téged retteg a Don vize, mely kétféle világot 30. választ el, s mely Osirise vesztén gyászol, a Nílus; félve lapul meg a Tigris színed előtt ma</p>

Szép, és az előzőnél némileg egzaktabb példa egy mitológiai alak megjelenését leíró képre a következő, Ovidiuson alapuló allúzió, amelyet nemcsak Janusnál, hanem már Claudianusnál is olvashatunk: ugyanazzal a kifejezéssel jellemzi a megszemélyesített Itália megjelenését Janus, mint Cybeléét Ovidius és Claudianus:

Ovidius, Fasti, 3,321	Claud. rapt. Pros. 1,182	Janus, Ad Frid. 90-95
„Bástyás koronával övezett homlokú Cybele”	„Bástyás Cybelé” szerepel a leírásban	méltóságos külsejü, tisztos matrónát látsz ... s homloka nem hordoz bástyás koronát ma, helyette 95. omladozó tornyok düledeznek bús fejbúbján,

Az Aranykor eljövételének megjövendölésére találtam egy olyan gondolattársítást, amelyet több rétegben vesz át Janus, mégpedig Lucanuson, Maniliuson és Ovidiuson keresztül:

Ovidius, Fasti, 4,859 és 2,141	Lucanus: Pharsalia 5,283	Manil, Astronomica, 4,766	Janus, Ad Frid. 359-363
<p>Győztesként teszed lábad a földre, minden uralkodsz majd, a nagy Caesar alatt</p> <p>Virágozzanak Caesar alatt a törvények</p>	<p>Legyen vége betegségnek, öregségnek, a kard mellett Caesar alatt legyen más a végzet</p>	<p>Amíg csak Caesar alatt a fény bejárja a hatalmas földet</p>	<p>Nem kérem, mi a jobb, múltbéli napokban enyém volt, hogy birodalmam a föld kerekeit felölelje; ha békét adsz, amelyet hajdan látott a királykori Róma bölc Numa, és később Augustus alatt az egész föld,</p>

Ezután ismét egy többszörös átvételű, egyszerű kifejezést említenék, amelyet Vergiliustól kezdve magától értetődően alkalmaz a klasszikus, a keresztény-középkori és a humanista hagyomány is, midőn Istent „Omnipotens Genitor”-nak, azaz „mindenható alkotó”-nak nevezik: ez a kifejezés megtalálható Az *Aeneis*-ben (10,668), Prudentius himnuszaiban (13,55), a *Waltharius* című hőskölteményben (81) és Paulinus Nolanus énekeiben is (4,1).

Utoljára pedig lássuk, hogy a költemény egész hangulatát átjáró szomorúság és a háború borzalmaiból ecsetelő leíró képek miképpen transzformálódva jelennek meg Ovidiustól kiindulva Silius Italicuson és Sedulius *Carmen paschaléj*-án keresztül Janus költészetében:

Ovidius <i>Epicedion Drusi</i> , 434 <i>Fasti</i> , 1,558 <i>Fasti</i> , 3,708	Silius Italicus, 5,113	Vergilius, <i>Aeneis</i> , 12,36	Janus, <i>Ad Frid.</i> 242-249
„Felperzselt csontokkal nyomja a trójai földeket” „Emberi csontoktól fehérlik a föld” „Szétszórt csontoktól fehérlik a föld”	„Csatamezőket és a földeket csontok sokasága nyomja”	„Vérben ázik a Thybris, a hatalmas csatamezők csontoktól fehérленek”	240. Földem hogy csonttal sűrűn teleszórva fehérlik, prédálja a kincsem,

És a sort lehetne folytatni a végtelenségig, a tanulmány szűkös keretei ezt nem teszik lehetővé.

Zárásképpen egy kérdést tennék fel, amely már Pais Dezsőt is foglalkoztatta bő egy évszázada: érdemes-e figyelmet szentelni a Janus (és a humanisták) költészetében fellelhető ókori allúzióknak, mikor a megfelelések olyannyira egyértelműek. A válasza pedig minden magyarázat nélkül egy egyszerű igen volt. Én azzal egészíteném ki, hogy természetesen igaza volt, hiszen a humanista költészet és az egész reneszánsz irodalomtörténet az antikvitás nélkül nem értelmezhető semmiképpen. És hogy mennyiben tekinthető Janus önálló költőnek? Végül is, nem ez a kérdéskör képezi a cikk tárgyát, ráadásul a megelőző évtizedek tudós klasszika-filológusai már kifejtették, hogy Janus az antik átvételek ellenére meglehetősen egyéninek számít mind szóhasználatában, mind témájában, mind pedig költői képeiben.

Annyi azonban bizonyosra vehető a költemény igen alapos átvizsgálása alapján, hogy Janus nagyon sok rétegben alkalmazza az egész ókor, középkor, keresztény és reneszánsz költészet teljes anyagát. Találhatunk nála példát szó szerinti egyezésekre, tartalmi gondolati megfelelésekre, mitológiai leírásokra, metrikai helyzetek azonosságára és metaforák, egyéb költői képek egyformaságára.

Amiben pedig Janus különösen tehetséges, hogy játszi könnyedséggel varázsol a szavakkal és költői képekkel, a szavak ritmusával, és a leírásokkal, történelmi háttérrel és mitológiával, anélkül, hogy az imitatio erőltetett lenne.

Dalloul Zaynab

Budapest, 2017-01-17